

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА КЕРІВНИКІВ ПТНЗ У ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Актуальність дослідження. Поєднання особистісного та професійного аспектів діяльності керівників ПТНЗ гармонійно реалізовується у процесі розвитку рівня їхньої інформаційної культури як суб'єктів управління. Варто зазначити, що при переході України до інформаційного суспільства підвищення рівня інформаційної культури керівників ПТНЗ є необхідною умовою становлення їхньої професійної культури. Часто поняття «рівень інформаційної культури» замінюється рівнем комп'ютерної грамотності суб'єктів управлінської діяльності. Проблема розвитку інформаційної культури керівників ПТНЗ не була предметом наукових пошуків і дисертаційних досліджень вітчизняних учених. Тому доцільно розглянути здобутки вітчизняних і зарубіжних науковців у психолого-педагогічних дослідженнях з інформаційної культури керівників ПТНЗ.

Мета статті – відобразити психологічні чинники розвитку ІК керівників ПТНЗ у психолого-педагогічних дослідженнях українських і зарубіжних учених. Показати залежність рівня їхньої ІК від психологічної готовності до інформаційно-аналітичної діяльності.

Аналіз результатів і виклад основного дослідницького матеріалу. Дослідження у галузі інформаційної культури («інформаційна грамотність» – у роботах західних учених) є одним із провідних напрямів, що розробляються сучасними науковцями. В Україні це питання стає **актуальним**, і певні здобутки свідчать про перспективність досліджень цієї галузі. Одним із аспектів інформатизації освіти, згідно з Концепцією національної програми інформатизації в Україні [1], є формування та розвиток інформаційної культури педагогів, а отже, і керівників ПТНЗ.

Під інформаційною культурою керівників ПТНЗ ми розуміємо одну зі складових загальної культури людини, яка є сукупністю інформаційного світогляду і системи знань та умінь, спрямованих на оптимальне задоволення інформаційних потреб, і передбачає наявність таких якостей: інформаційної грамотності, осмисленої мотивації використання інформаційно-комунікативних технологій, ситуативного управління навчальним закладом, критичного мислення у роботі з інформаційними потоками, комунікативності під час прийняття рішень та дій, партнерського спілкування, культури поведінки, інформаційної етики.

Як зазначає І. Зязюн, розвиток ІК педагогів, а отже, і керівників професійно-технічних навчальних закладів можливий:

- за наявності у них умінь і навичок диференціації етапів одержання й аналізу інформації;
- під час побудови систем оцінювання адекватності знань і рівня професійної компетентності;
- за умови використання інформаційних технологій, що «у даному контексті сприятиме розвитку не лише вищого рівня мотивації особистості, її критичного і проблемного мислення, підвищення якості й успішності досягнень, але й формуванню телекомунікаційного співтовариства, реалізації активних форм конструктивної комунікативної взаємодії» [2, с. 13].

Поняття «інформаційна культура керівника ПТНЗ» дозволяє об'єднати особистісний та професійний аспекти у діяльності керівника. Це, у свою чергу, вимагає дослідження сутнісних особливостей поняття «інформаційна культура керівника ПТНЗ» та його емпіричних проявів.

В. Кремень стверджує, що навіть під час застосування найсучасніших комп'ютерних систем, високих телекомунікаційних технологій, використання яких, поза всіляким

сумнівом, стимулює динаміку та ефективність навчального процесу, підвищує ефективність освітнього середовища, ніщо і ніхто не спроможний повністю витіснити і замінити мистецтво безпосереднього педагогічного діалогу. Тому в ХХІ столітті особливо важливою є підготовка високопрофесійних педагогів навчальних закладів, (в тому числі керівників ПТНЗ), які відповідають інтеграційному критерію «педагогічна майстерність + мистецтво комунікації + нові технології» [3, с. 11].

Виходячи з наведеного вище визначення інформаційної культури, простежується, що проблема розвитку ІК керівників ПТНЗ не може розглядатися тільки засобами інформатики або системами відповідних спеціальних курсів. Таке вузьке розуміння змісту та засобів ІК не відповідає положенню про принципово методологічне значення ІК, її інтегруючої, системоутворюючої ролі у структурі професійних знань. ІК формують, окрім інформатики, й інші дисципліни, зокрема, філософія, логіка, педагогіка, психологія, природничі науки тощо.

Значущими у контексті формування інформаційної культури керівників ПТНЗ є ідеї дослідників: В. Бикова, М. Жалдака, В. Кравець, В. Кухаренка, Н. Новожилової, В. Олійника, А. Шабанова, Т. Шорохової. Аналізуючи праці вчених, можна відзначити функціональну залежність між інформаційною та професійною культурою. Тому підвищення ІК керівників ПТНЗ є необхідною умовою розвитку їхньої професійної культури в епоху переходу людства до інформаційного суспільства.

ІК по-різному розкривається у психолого-педагогічних джерелах, але до найважливіших її елементів належать:

- знання методів роботи та раціонального використання їх у процесі пошуку і збереження інформаційних даних в інформаційних масивах;
- володіння навичками роботи з різними видами електронних інформаційних даних;
- уміння одержувати і подавати інформаційні дані у мережу Internet;
- володіння навичками використання інформаційних і телекомунікаційних технологій у процесі управління навчальним закладом, організації та розвитку методичної системи ПТНЗ для професійного самовдосконалення як керівників, так і педагогів [4, с. 53]. Саме дослідженням прояву ІК у процесі реалізації професійно-педагогічної діяльності присвячено низку робіт вітчизняних та іноземних авторів (Г. Бордовський, М. Близнюк, Ю. Брановський, О. Данильчук, Б. Гершунський, С. Гончаренко, О. Гончарова, Р. Гуревич, М. Лапчик, М. Левшин, І. Лернер, Г. Михалін, М. Кадемія, С. Каракозов, Ю. Козлова, Е. Кузнєцов, Н. Макарова, Н. Морзе, О. Плахотнік, Е. Полат, Ю. Рамський, І. Роберт, М.Скаткін, А. Столяревська, В. Сухіна, Ю.Триус, І. Чекін та ін.).

На підставі аналізу наукової літератури, нормативних джерел, оцінювання стану сформованості інформаційної культури керівників ПТНЗ можна довести, що невідповідність ІК керівників навчальних закладів сучасним вимогам спричиняє низький рівень ІК педагогів. Результати соціологічного опитування педагогів у Харкові та області показали, що лише 7, 6 % є користувачами Інтернету [5, с. 135]. Переважна більшість з них використовує традиційні джерела інформації (навчально-методичні, наукові друковані видання, повідомлення традиційних ЗМІ). О. Неміров у своєму дослідженні наголошує, що «використання комп'ютерів на рівні сучасних вимог не відбувається. Застосування інформаційних технологій у практичній діяльності спеціалістів педагогічного профілю, як правило, обмежується елементарним використанням текстових і табличних процесорів» [6, с. 12].

Переважна більшість керівників ПТНЗ не акцентують увагу на з'ясуванні власного рівня сформованості ІК та її розвитку, що є суттєвим психологічним фактором її розвитку. Наразі значно загострилися **такі протиріччя:**

- між значущістю проблеми інформаційної культури керівника ПТНЗ та її дослідженнями у педагогічній теорії;

– між необхідним рівнем інформаційної культури керівника ПТНЗ та його здатністю ефективно працювати у сучасних умовах, коли саме інформація та інформаційні системи і технології, які є технологічними процесами, що охоплюють інформаційну діяльність управлінських працівників (пов'язаних із підготовкою і прийняттям управлінських рішень, і включають процеси збору, передачі, зберігання і обробки інформації в усіх її можливих формах прояву), виступають необхідним інструментом успішного управління;

– між категорією керівників ПТНЗ, інформаційна культура яких формується під впливом інформаційних технологій і відображає нові зв'язки і відношення інформаційного суспільства, та категорією керівників, інформаційна культура яких формується традиційними для ХХ століття підходами.

Останнім часом наукове забезпечення освіти дорослих збагатилося аналітичними матеріалами та рекомендаціями на підставі результатів різнобічних досліджень.

У числі перших варто назвати монографічну серію, чотири томи якої видано Інститутом освіти дорослих РАО. Згідно з новою освітньою парадигмою, автори видання досліджують, зокрема, проблеми дорослої людини в освітньому середовищі, акмеологічний аспект розвитку психічної і соціальної зрілості, обґрунтовують нові цінності освіти для особистості [7]. Актуальними для організаторів освіти дорослих є роботи С. Змейова [8], чії концептуальні положення інтерпретовано для нашого дослідження з розвитку рівня ІК керівників ПТНЗ у міжкурсовий період.

В андрагогічній моделі розвитку ІК керівника ПТНЗ синтезовано сутнісні характеристики теорії інформації та культури, виділено системні елементи культури фахівця, педагогічні умови, методи і засоби актуалізації її потенціалу.

Аналіз моделі ІК фахівця, а, отже, і керівника навчального закладу [9] дозволив зробити висновок, що управлінська діяльність людини багато в чому визначає особливості й змістовну сутність її ІК. У свою чергу, інформаційна культура керівника ПТНЗ об'єктивно впливає на всі системні складові його загальної культури.

Наразі особливо значущим є розвиток інформаційної культури керівника впродовж усієї управлінської діяльності. Ми акцентуємо увагу на розвитку ІК керівника ПТНЗ у міжкурсовий період і розглядаємо цей розвиток як цілеспрямований і соціально зумовлений процес. Ефективність розвитку ІК досягається за рахунок побудови цілісної методичної моделі з урахуванням особливостей організації освітнього процесу дорослих, специфіки відкритого освітнього простору ПТО, інформаційно-аналітичної діяльності керівників.

В умовах інформатизації освітнього процесу опора на андрагогічні основи для розвитку ІК керівників ПТНЗ у міжкурсовий період визначається специфічними методами та засобами роботи планування своєї діяльності, необхідної для подолання можливих проблем; при проектуванні і побудові інформаційних моделей; при структуруванні повідомлень і дисципліні спілкування з педагогами, учнями, технічним персоналом тощо; у застосуванні сучасних технічних засобів. Використання комп'ютерних навчальних і контрольних програм, інформаційних ресурсів Internet, електронних підручників, творчих завдань – усе це сприяє збагаченню досвіду вільної орієнтації в інформаційному просторі, вдосконаленню аналітичних навичок, розвитку критичного ставлення до змісту інформації, підвищенню рівня інтересу й творчої самореалізації керівника ПТНЗ, формуванню його інформаційного мислення і нового світосприйняття. Оволодіння формами роботи у мережевому режимі, використання групового виду занять із педагогами ПТНЗ для вироблення проекту рішень педагогічної ради в on-line режимі, співпраці та контролю творчої діяльності педагогів у блогосфері під час виконання завдань webquest-проектів віртуального методичного кабінету ПТНЗ, воркшопу тощо. Така робота сприятиме подальшому формуванню інформаційного простору ПТНЗ, його інтеграції у відкритий освітній простір ПТО. Особливо значимими для розвитку ІК керівників ПТНЗ є: вдосконалення реалізації комунікаційно-кібернетичного гомеостазу керівником у

навчальному закладі [10], освоєння принципів, технологій і методів Public Relations [11] в інформаційно-аналітичній діяльності, поглиблення принципів професійної етики, вдосконалення стилю управління «за ситуацією».

Для підвищення рівня ІК керівників ПТНЗ важливо враховувати психолого-педагогічні дослідження андрагогіки. У цьому заслуговують на увагу роботи таких сучасних вітчизняних та зарубіжних учених, як: С. Вершловського, М. Громкової, С. Змеєва, Л. Набоки, К. Персьцєняка, О. Пехоти, Н. Протасової, Ю. Пултужицького, В. Пуцова, К. Фопеля та ін., які розглядають андрагогіку як науку про освіту дорослих.

Дослідження проблеми ефективності управлінської діяльності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій знайшло відображення у роботах А. Гуржія, В. Бикова [12], Ю. Жука [13], Н. Морзе. Із аналізу цих робіт видно, що пріоритетними в освіті дорослих є інноваційні педагогічні технології: тренінги, практичні семінари, майстер-класи, воркшопи, on line навчання тощо, які можуть бути прийнятними для розвитку інформаційної культури й керівників ПТНЗ.

У працях науковців М. Вохришевої, Н. Гендиної, Н. Зінов'євої, І. Моргенштерна розглядаються різні аспекти питання формування інформаційної культури управлінців [14].

Дослідження психологічної підготовки керівників закладів освіти до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій було проведене згідно з концепцією психологічного забезпечення процесу управління закладами середньої освіти – Л. Карамушкою, методологічними і психолого-педагогічними основами управління сучасними освітніми закладами – О. Бондарчук, М. Боришевським, Л. Даниленко, Н. Клокар, Н. Коломінським, С. Максименком, В. Москаленко, В. Олійником, Т. Сорочан. Науковцями розроблена технологія психологічної підготовки ІК керівників закладів освіти для використання інформаційно-комунікаційних технологій. З метою дослідження психологічної підготовки керівників закладів освіти ними були визначено чотири компоненти:

- діагностичний – дослідження психологічної готовності керівників закладів освіти до використання інформаційно-комунікаційних технологій в управлінській діяльності;

- змістово-розвивальний – навчання керівників закладів освіти із визначеної проблеми у міжтестастійний період (під час проведення заходів міжкурсового періоду, в процесі самоосвітньої діяльності);

- оцінно-рефлексивний – оцінювання психологічної готовності керівників закладів освіти до впровадження інформаційно-комунікаційних технологій після проведення науково-методичних заходів (важливим є залучення керівників закладів освіти до оцінювання, професійної рефлексії, свідомого ставлення до професійних надбань і перспектив професійного зростання);

- коригувальний – здійснення психологічного та науково-методичного супроводу діяльності керівників закладів освіти до використання інформаційних технологій.

На основі аналізу й узагальнення результатів діагностики науковцями було константовано низький рівень ІК керівників навчальних закладів через проблеми психологічної готовності керівників до використання інформаційно-комунікаційних технологій, а саме: недостатньо сформований рівень мотивації до успіху; низький рівень творчої активності; невміння долати труднощі, пов'язані зі змістом і впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій; низька здатність приймати компромісні рішення; неготовність керівників до експериментальної діяльності.

Отже, аналіз наукової психолого-педагогічної літератури дозволяє нам стверджувати, що:

- 1) більшістю авторів ІК трактується як якісна характеристика діяльності керівника навчального закладу;

- 2) при аналізі змісту ІК, в залежності від технократичного або гуманітарного підходів авторів до змісту поняття «інформаційна культура», досліджується відповідна

щодо підходу сукупність знань і вмінь керівників навчальних закладів;

3) визначення змісту поняття ІК не пов'язувалось з категорією «керівник ПТНЗ» і процесом підвищення рівня його ІК у міжкурсовий період;

4) рівень ІК керівників навчальних закладів, а, отже, і керівників ПТНЗ залежить від психологічної готовності до інформаційно-аналітичної діяльності;

5) відсутність єдності у розумінні і трактуванні поняття «інформаційна культура» перешкоджає створенню цілеспрямованого відкритого інформаційного простору ПТО для розвитку рівня ІК керівників ПТНЗ;

6) психолого-педагогічні дослідження розвитку рівня ІК керівників ПТНЗ мають епізодичний характер.

Викладене вище дає підставу для врахування психологічних чинників розвитку ІК керівників ПТНЗ. Педагогічно доцільними технологіями розвитку ІК керівників ПТНЗ є динамічні форми організації занять, що відповідають специфіці професійної діяльності суб'єктів навчання, які враховують умови навчання, їхній життєвий досвід і досвід професійної діяльності, ступінь підготовки для використання інформаційних технологій. Враховуючи інтегруючу, системоутворюючу роль ІК у структурі професійних знань керівників ПТНЗ для подальшого її розвитку, крім інформатики, доцільно вдосконалювати свої знання у філософії, логіці, педагогіці, психології та природничих науках.

Література:

1. Про Концепцію Національної програми інформатизації [Електронний ресурс]: Верховна Рада України; Закон від 04.02.1998 № **75/98-ВР**. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/75/98-вр>.
2. Зязюн І. А. Наукове осмислення освітнього простору культури в педагогічній теорії / І. А. Зязюн // Імідж сучасного педагога. Науково-практичний освітньо-популярний часопис. – Полтава, 2006. – №5–6. – С. 12–16.
3. Кремень В.Г. Українська освіта в добу глобалізації / В. Г. Кремень // Директор школи, ліцею, гімназії. Науково-практичний журнал для керівників закладів освіти. – №6, 2002. – С.4-12.
4. Інформаційні технології в освіті, науці і техніці : Матеріали IV Всеукр. конф. молодих науковців ІТОНТ-2004, (Черкаси, 28-30 квітня 2004 р.) – Черкаси, 2004. – Ч.2. – 192 с.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. / В. Г. Кремень – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
6. Немиров О. И. Формирование экономических знаний студентов педагогических специальностей на основе информационных технологий: автореф. дис. канд. пед. наук : 13.00.08 / О. И. Немиров – Ставрополь, 2004. – 21 с.
7. Образование взрослых на рубеже веков: вопросы методологии, теории и практики : в 4 т. – М. : СПб. , ИОВ РАО, 2000. Т. 3. – 2004. – 184 с.
8. Змеёв С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых. / С. И. Змеёв – М.: Пер се, 2007. – 271 с.
9. Крылова Н. Б. Формирование культуры будущего специалиста / Н. Б. Крылова. – М. : Высшая школа, 1990. – 142 с.
10. Гуменний О. Д. Реалізація комунікаційно-кібернетичного гомеостазу директором ПТНЗ/ О.Д. Гуменний // Вісник Луганського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2012. – №21 (256) – с.49-57.
11. Гуменний О. Д. Розвиток інформаційної культури керівників ПТНЗ засобами Public Relations / О.Д. Гуменний // Вісник Луганського національного ун-ту ім. Т. Шевченка. – 2012. - №22 (257). с.144-152.
12. Биков В.Ю. Теоретико-методологічні засади моделювання навчального середовища сучасних педагогічних систем / В. Ю. Биков // Інформаційні технології і засоби навчання: зб. наук. праць / [ред. В.Ю. Биков, Ю.О. Жук]; Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, 2005. – С.5 – 15.
13. Жук Ю. О. Планування навчальної діяльності з урахуванням використання засобів інформаційно – комунікаційних технологій / О. Ю. Жук, О. М. Соколюк // Інформаційні технології і засоби навчання: зб. наук. праць / [ред. В.Ю.Биков, Ю.О.Жук]; / Інститут засобів навчання АПН України. – К.: Атіка, 2005. – С. 96 – 99.
14. Інформаційне забезпечення навчального процесу: інноваційні засоби і технології: Колективна монографія / В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін. – К.: Атіка, 2005. – 252с

У статті розглянуто проблеми розвитку інформаційної культури керівників ПТНЗ у психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних учених. Окреслено психолого-педагогічні умови

розвитку ІК керівників навчальних закладів. Висвітлено результати психолого-педагогічних досліджень підвищення рівня ІК керівників ПТНЗ на андрагогічній основі.

Ключові слова: *інформаційна культура, психолого-педагогічні дослідження, андрагогіка, модель розвитку ІК.*

В статье рассмотрены проблемы развития информационной культуры руководителей ПТУЗ в психолого-педагогических исследованиях отечественных и зарубежных ученых. Очерчены психолого-педагогические условия развития ИК руководителей учебных заведений. Освещены результаты психолого-педагогических исследований повышения уровня ИК руководителей ПТУ на андрагогической основе.

Ключевые слова: *информационная культура, психолого-педагогические исследования, андрагогика, модель развития ИК.*

The article deals with the development of information culture leaders in psychological and educational research of domestic and foreign scholars. These psychological and pedagogical conditions of information culture heads of educational institutions. Deals with the results of psychological and educational research improved the cultural leaders vocational institutions in navchlnyh andragogical basis.

Keywords: *information culture, psychological and pedagogical research andrahohika, a model of information culture.*